

DE PEDAGOOG 04

UITGAVE VAN DE NVO - JAARGANG 21 - DECEMBER 2020

Iva Bicanic
'Het zijn
oersterke
kinderen'

Beroepenstructuur
orthopedagogiek

Richtlijnen jeugdhulp
& jeugdbescherming

Therapie met honden
en paarden

De adolescentie als
sleutelfase

Emoties

Ik zou je het liefste in een doosje willen doen. Met dit citaat van Annie M.G. Schmidt begint het eerste hoofdstuk van *Dicht bij huis*. Psycholoog Iva Bicanic maakte dit boek, samen met advocaat zedenzaken Richard Korver, speciaal voor ouders. Hoe kunnen zij hun kind steunen na seksueel misbruik? Vooral door rustig te blijven en zich niet mee te laten slepen door hun emoties, vertelt ze in het omslaginterview. Hoe moeilijk dat ook is als het misbruik eenmaal uitkomt. Dan overheersen woede en verdriet. Logisch.

Anders dan de groepen pedojagers die de laatste tijd actief zijn denken, zijn de meeste kindermisbruikers geen pedoseksueel. Het zijn geen enge mannen die kinderen in de bosjes sleuren en het zijn ook geen psychopaten. Het merendeel - 87 procent! - van seksueel kindermisbruik wordt gepleegd door een goede bekende. Door 'gewone mannen', uit de familie- en vriendenkring. Dat maakt het zo ingewikkeld. Iva Bicanic vergelijkt het wel met een spinnenweb, waarbij het niet zozeer gaat om de spin en de vlieg, maar om de draden van het web.

Als mensen op een borrel vragen welk werk ze doet, draaien zij instinctief hun hoofd weg bij het antwoord. Seksueel kindermisbruik raakt aan onze diepste angsten, roept weerzin en afschuw op. Ondanks MeToo, onthullingen vanuit de katholieke kerk en de sport, is het nog steeds een taboe. Volgens Iva Bicanic is dit ook de belangrijkste reden dat veel pedagogen misbruik liever omzeilen dan rigoureuus aanpakken. 'Wat als het de vader is? Wat moet ik er dan mee? Moet ik een melding doen? Ben ik daar de aangewezen persoon wel voor?'

De heftige emoties van ouders kunnen misbruikte kinderen meer schaden dan het misbruik zelf. Ze kunnen ook leiden tot een heksenjacht, zoals de Belgische kleuterjuf Magalie overkwam. Bijna werd zij gelyncht door een groep hysterische ouders die haar betichtten van seksueel misbruik van hun kindjes. Zelfs toen ze in hoger beroep werd vrijgesproken, kwamen die emoties niet tot bedaren. In de rubriek *gegrepen* blijkt hoe die ouders het grootste struikelblok vormen wanneer Magalie haar werk in het onderwijs weer wil oppakken. Emoties maken soms meer kapot dan je lief is.

Annemiek Haalboom
hoofdredacteur *de Pedagoog*

'Ik ben betrokken bij een zaak waar jarenlang geen enkele richtlijn is toegepast. Dat maakt me woest.'

Muriel Fukkink, pagina 20

Coverfoto: Sabine Joosten

inhoud

4 'Het zijn oersterke kinderen'
Interview met Iva Bicanic, hoofd Landelijk Psychotraumacentrum. Over kinderen die seksueel zijn misbruikt, hun ouders en de rol van pedagogen.

12 Beroepenstructuur orthopedagogiek
Een gesprek met NVO-voorzitter Gerard van Egmond, orthopedagoog Timothy Cools en orthopedagoog-generalist Simone Dust.

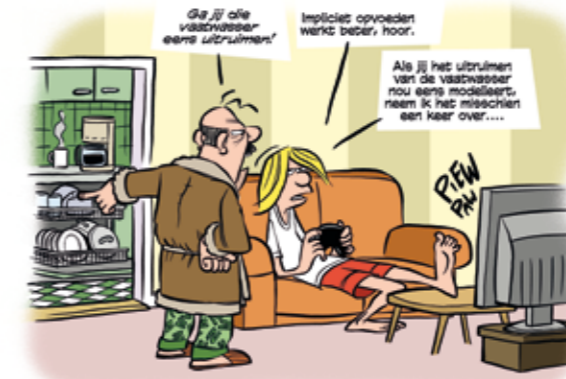
20 Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming
Professionals over het gebruik van de richtlijnen in de praktijk. En tips voor verbetering.

24 'Therapie met dieren, is dat wat?'
Marijn (8) met autisme en Isa (10) met Down leren allebei beter communiceren door dierondersteunde therapie. Marijn via een paard en Isa via een hond.

32 'De meeste jongeren zijn winnaars'
Interview met emeritus hoogleraar Wim Meeus over de adolescentie. 'Een sleutelfase in het leven.'

24

32

10

18

rubrieken

- 8 Onderzoeksnieuws
- 9 Die ene cliënt: Julia Hazeloop
- 10 Over de grens: Jeugdbescherming
- 14 Promovendus Laura Neijmeijer
- 17 OM&OM: Olaf Stomp
- 18 Kleutertoetsen
- 23 Gegrepen: Zouden ze het weten?
- 27 Gastcolumn: Viviyanti Keijmis
- 28 Boeken &zo
- 30 De hoogleraar: Bram Orobio de Castro
- 35 Juridische en beroepsethische vragen
- 36 Young professionals
- 40 Op de werkvloer: Miriam van Laren

‘Het zijn oersterke kinderen’

Iva Bicanic

interview

Als hoofd van het Landelijk Psychotraumacentrum in Utrecht behandelt Iva Bicanic kinderen die langdurig seksueel zijn misbruikt. En hun ouders. Ze pleit voor minder schroom bij pedagogen om naar misbruik te vragen en sneller traumabehandeling in te zetten.

Iva Bicanic (Nijmegen, 1972) is net terug van een Balkanreis als we elkaar spreken. Voor BNNVARA maakt ze een serie over het Joegoslavië na Tito, dat eind jaren tachtig uit elkaar begon te vallen. Ze heeft er een sabbatical voor genomen.

“Het is een heel persoonlijke reis. Mijn ouders komen oorspronkelijk uit Kroatië en zijn in 1968 vertrokken. Vooral mijn vader, een natuurkundige, was een avonturier en wilde meer van de wereld zien. Hoewel ik in Nederland ben geboren, hebben ze me tweetalig opgevoed. Dus ik spreek de taal. Mijn herinneringen aan Kroatië zijn vooral lange zomervakanties, bezoeken aan familie, de kust en vrije tijd. Toen ik zestien was kreeg ik er een vakantie vriendje en naar hem gaan we in de serie ook op zoek.”

Wij-terminen

Begin volgend jaar gaat ze nog naar Macedonië, het zevende en laatste land. Dan wordt de serie gemonteerd en in het najaar van 2021 uitgezonden. “Eigenlijk een wonder dat die reizen ondanks corona door konden gaan”, zegt ze. Op de Balkan gaat ze op zoek naar persoonlijke verhalen. Hoe was het leven onder president Tito, in de socialistische tijd? Wat gebeurde er tijdens de oorlog? Hoe kan het dat zo'n land van eenheid en broederschap toch uit elkaar is gevallen? En wat zijn de dromen van jongeren, die de oorlog niet hebben meegemaakt?

“De leukste ontdekking van de hele reis is dat ik nu beter begrijp waar ik vandaan kom. Vooral in gesprekken met ouderen was het vaak net of ik mijn vader en moeder hoorde praten. Alle oude mensen zijn lyrisch over de periode onder Tito: elkaar helpen en vertrouwen, samen vooruit en samen sterk. Die waarden hebben mijn ouders me ook bijgebracht en in die wij-terminen spreek ik ook altijd over het bestrijden van seksueel geweld. Dat doe ik niet alleen.”

Holy man!

Eigenlijk wilde ze medicijnen studeren en kinderarts worden. Maar toen ze een paar keer werd uitgeloot, koos ze voor bewegingswetenschappen en later psychologie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. De colleges van Francien Lamers, hoogleraar kindermishandeling, inspireerden haar om zich te specialiseren in seksueel misbruik van kinderen.

“Toen zij vertelde wat de effecten zijn bij kinderen, hoe het hun leven beschadigt en de relatie met zichzelf en anderen, dacht ik: ‘holy man!’. Die kinderen overkomt iets waar ze niks aan kunnen doen en vervolgens zijn ze hun leven kwijt. Dat is een groot verlies. Hoe ga je dan verder? Ik ben bij Francien stage gaan lopen en mocht daarom mee naar een groot congres in San Diego. Met sessies van acht uur 's ochtends tot zes uur 's avonds. Ik heb alle informatie op zitten vréten. Mijn schrift met aantekeningen, uit 1998, heb ik nog steeds.”

Clichébeeld

In 2006 begon Iva Bicanic als therapeut bij het Landelijk Psychotraumacentrum in Utrecht en inmiddels is ze er hoofd. Ze is ook de drijvende kracht achter het landelijk Centrum Seksueel Geweld, met zestien locaties in het land, waar slachtoffers van aanranding en verkrachting terecht kunnen. “Daar focussen we vooral op mensen die het net hebben meegemaakt. Die hoeven niet meer allerlei loketten af en kunnen meteen terecht bij een multidisciplinair team van experts. Ik vind zo'n centrum ook belangrijk omdat men in Nederland nog steeds geen idee heeft hoe vaak misbruik voorkomt. ¹ Het clichébeeld van de enge man in de bosjes klopt ook niet. 87% van seksueel misbruik vindt dicht bij huis plaats, door een bekende. De impact op kinderen en volwassenen is enorm. Slachtoffers van misbruik hebben een verhoogde kans op suicide, automutilatie, psychose of verslaving, doordat ze het in hun eentje moeten dragen. Dat is een groot verschil met andere trauma's. Daar praten we over met dierbaren, daar zoeken we steun. Maar bij misbruik gebeurt dat niet.”

Steun van ouders

Dit jaar verscheen het boek *Dicht bij huis. Hoe steun je een kind na seksueel misbruik?*. Speciaal bedoeld voor ouders. Hun reacties kunnen, onbedoeld, soms meer kwaad doen dan het misbruik zelf. Iva Bicanic maakte het samen met advocaat Richard Korver, specialist in zedenzaken.

“We kennen elkaar al lang en strijden voor hetzelfde. Hij vanuit de juridische invalshoek en ik vanuit de emotionele. We zien allebei in onze spreekkamer wat misbruik veroorzaakt aan schade en wat je eraan kan doen. Die ervaringen delen we in het boek.”
Waarom is de steun van ouders zo belangrijk?

‘Ouders zijn belangrijker dan honderd therapeuten zoals ik’

> “Ik weet uit de praktijk, en dat wordt ondersteund vanuit de wetenschap, dat ouders een belangrijke rol hebben in het herstelproces. Ze zijn belangrijker dan honderd therapeuten zoals ik. Als het misbruik uitkomt, kun je ouders wel opvegen. Sommige nemen zelfs ontslag omdat ze niet meer kunnen functioneren. Het is ook verschrikkelijk als je erachter komt dat je kind van twaalf drie jaar lang misbruikt is door de buurman. Maar ik probeer hen duidelijk te maken dat ze hun kind geen groter cadeau kunnen geven dan rustig te blijven en vertrouwen uit te stralen: mama moet soms huilen, maar het komt wel goed en papa is soms boos, maar niet op jou. Voor een kind is het heel beangstigend als ouders zich zo verliezen in emoties. Een kind voelt zich daar schuldig over en gaat verder met wat het altijd al deed: net doen alsof er niks aan de hand is.”

Zwijgen

Typerend voor seksueel misbruik is dat kinderen erover zwijgen. Ze vertellen het vaak pas als ze al lang op eigen benen staan. Volgens Iva Bicanic zwijgen kinderen vooral omdat ze doodsbang zijn voor de consequenties als het uitkomt. En terecht. “Er zijn zelfs kinderen die er spijt van hebben dat ze het verteld hebben. Soms vallen hele families uit elkaar, dus een onthulling is niet zonder gevolgen. Je weet als kind dat er iets gaat gebeuren, je weet alleen niet precies wat. De meest toegepaste strategie is dan: er niet meer aan denken en er niet over praten. Dan is het een soort van ‘weg’. Daar worden ze heel goed in en dat wreekt zich in de volwassenheid.”

Waarom-vragen

Wie op latere leeftijd wel de moed heeft om het te vertellen, kan helaas ook niet rekenen op honderd procent support van de omgeving, zegt ze. “Wanneer je vertelt dat er in je auto is ingebroken, leeft iedereen mee. Maar als je vertelt dat je als kind bent misbruikt, krijg je vragen als: Waarom zeg je het nu pas? Waarom heb je er zo lang mee rondgelopen? Waarom heb je niets laten merken?” Het zijn eigenlijk dezelfde waarom-vragen die slachtoffers van misbruik zichzelf stellen als ze eenmaal volwassen zijn. “Ze verwijten zichzelf dat ze het allemaal maar hebben laten gebeuren. En juist daar lopen ze later op vast. Nooit op wat er precies is gebeurd, hoe lang en hoe erg, maar op hoe ze achteraf hun eigen reacties op het misbruik beoordelen. Ze geven zichzelf de schuld dat ze geen ‘nee’ gezegd hebben. Zo steken ze een dolk in hun eigen rug. Mijn werk is om die dolk wat stomper te maken.” In haar therapie legt ze uit hoe daders te werk gaan, hoe de machts-

verhoudingen liggen en dat ‘niks doen’ normaal slachtoffergedrag is. “Maar het zijn heel hardnekkige gedachten en overtuigingen. Je komt er echt niet met een gesprekje van ‘nee joh, het is niet jouw schuld’. Als dat maar een beetje doordringt, heb je al winst. Dan gaat iemand zich misschien één keer per dag mutileren in plaats van drie keer. Het is ienienienie, maar wel verbetering.”

Signalering

Kinderen houden seksueel misbruik niet alleen geheim, de helft van de bewezen misbruikte kinderen laat ook helemaal geen gedragsignalen zien die erop wijzen. En wat ze wél laten zien, wijst niet specifiek op seksueel misbruik. Dus signaleren is moeilijk. “De stresssignalen die kinderen wel laten zien, zoals slecht slapen, in hun broek plassen, angstig of somber zijn, kunnen overal op wijzen. SOA en zwangerschap zijn de enige signalen die specifiek duiden op seksueel misbruik. Dat maakt het moeilijk.” Ook dat gebrek aan gedragsignalen komt omdat een kind zo z’n best doet om mensen te laten geloven dat er niks aan de hand is. “Daar is een mooie documentaire over gemaakt, *Niks aan de hand*, en een website die daar bij hoort. Over een vrouw van mijn leeftijd die in gesprek gaat met de dader, haar neef van acht jaar ouder. Ze spreekt ook met haar moeder, een leerkracht van vroeger en burens. Iedereen zegt achteraf: we hadden niks door. Op foto’s en filmpjes zie je ook een heel vrolijk kind. Terwijl ze regelmatig werd misbruikt door die neef. Heel leerzaam om naar te kijken en te zien hoe het werkt.”

Schroom bij pedagogen

Als het aan Iva Bicanic ligt, zou er bij de intake van ouders en kinderen in de jeugdzorg en jeugd-ggz standaard aan kinderen gevraagd moeten worden of ze negatieve ervaringen met hun lichaam hebben meegemaakt en of er dingen zijn die ze geheim moeten houden. Niet dat kinderen daar meteen open over zullen zijn, maar er is wel een zaadje geplant. En niet vragen is sowieso een gemiste kans. “Ik hoop dat pedagogen daar naar durven vragen, maar ik denk dat er te veel voorzichtigheid is. Terwijl het verband tussen die traumatische ervaring en het welzijn van een kind bekend is. We hebben ook heel mooie screeningsinstrumenten voor PTSS, die makkelijk toe te passen zijn. Maar ook daar is schroom. Dan krijg je een combinatie van een kind dat niet praat en een behandelaar die niet durft. Zo kun je eindeloos bezig blijven met non-directieve speltherapie, terwijl er onderliggend iets heel belangrijks bedekt blijft. Je moet juist doorpakken! Je weet wat de richtlijnen zeggen. Er is geen tijd te verliezen.”

Traumaparadox

Iva Bicanic noemt het de traumaparadox van de jeugdzorg: de kinderen die het meest hebben meegemaakt, krijgen het minst vaak therapie. “Het begint wel een beetje te schuiven, ook onder pedagogen. Maar er leven nog steeds mythes als dat een kind eerst stabiel moet zijn, terwijl je juist als de wiedeweerga moet beginnen met behandelen. Nogal wieses dat ze instabiel zijn. Maar het zijn ook oersterke kinderen, echte krachtpatsers, die best iets aankunnen. Ga jij maar eens wekelijks een half uur onder iemand liggen waar je niet onder wil liggen en jarenlang met dat geheim rondlopen. Dan zouden ze een EMDR-behandeling niet aankunnen?”

Jaarlijkse check-up

Haar nieuwste missie is een pleidooi voor een jaarlijkse check-up bij kinderen die zijn misbruikt. In haar praktijk merkt ze dat klachten, ook na een succesvolle behandeling, een paar jaar later toch weer op kunnen treden. Maar dan in een andere vorm. “Afhankelijk van de ontwikkelingsfase kunnen problemen van misbruik zich op een andere manier presenteren. Zo zie je een achtjarige die gaat bedplassen. Een twaalfjarige die bij haar ouders in bed wil slapen omdat ze bang is dat de dader haar komt halen als hij uit de gevangenis komt. Een zestienjarige die contact met jongens mijdt. En een twintigjarige die geen seksualiteit kan beleven. Ik ben er erg voor om niet te wachten tot ouders of een kind zelf terugkomen, maar dat wij dat monitoren. Net zoals we dat doen bij chronisch zieke kinderen. Er is een eerste aanzet geweest bij VWS en ik hoop dat we erover door gaan praten.”

tekst: Annemiek Haalboom

¹ In Nederland geven 6% van de mannen en 22% van de vrouwen tussen de vijftien en zeventig jaar aan dat ze misbruik hebben meegemaakt (manuele, orale, vaginale of anale seks tegen de wil). Dat zijn 380.000 mannen en 1,4 miljoen vrouwen.

Kijktip

Niks aan de hand, een documentaire en project over seksueel misbruik: www.niksaandehand.com

Iva Bicanic Richard Korver Dicht bij huis

Hoe steun je een kind
na seksueel misbruik?

Boek cadeau

Van uitgeverij De Arbeiderspers mogen we drie keer het boek *Dicht bij huis. Hoe steun je een kind na seksueel misbruik?* weggeven. Belangstelling? Stuur voor 31 januari een mail naar redactie@nvo.nl. Inzenders met de mooiste motivatie krijgen het boek toegestuurd.